

UTÓSZÓ

UTÓSZÓ

A híres tréfacsinaló, mesemondó Késa apó, Séta apó és a „vilákkal társalkodó”, a fű, fa, virág titkait ismerő Borka nanó, valamint elődeik és utódaik emlékezetére!

Munkánk célja

Röviden talán így fogalmazhatnánk meg: célunk Szlavónia szigetmagyarsága, Rétfalu, Szentlászló, Kórógy, Haraszi népe több mint 200 év távlatában és folyamán hiteles forrásokban nyomon kísért mindennapjainak keresztmetszetét adni.

Szeretnénk felmutatni néhány jegyét annak az életnek, melyet hajdanvaló időkből őriznek az első hivatalos írások, a presbiteriális¹ ülések jegyzőkönyvei és egyes tudósok tanulmányai. Annak a XVIII.—XIX. sz.-i életnek néhány pillanatát ragadjuk meg, melyben a nemrég lebontott házak és a hagyomány tanúsága szerint is nem volt szabad ablakot hagyni az utcára a paraszti házon, mert különben súlyos adót kellett fizetni. Az ablak csak a kertre szolgálhatott, de a ház is csak a telek belsejében épülhetett, nem az utca sorában!

Adózott akkor a paraszt az államnak, a vármegyének, a földbirtokosnak, az egyháznak pénzben és szolgál-

¹ presbitérium = a református egyház helyi, községi fegyelmező, kormányzó testülete. Tagjai a hívők közül választott presbiterek és a helyi lelkész.

tatásban. Mennyi kuluk, robot, teljesítésének, mennyi földadó, máltapénz, tutajpénz, pandúrpenz, pudárpénz, ablakpénz, füstpénz, útdó, kocsiadó, tized, kilenced befizetésének, toll-, vászon-, tojás-, méz-, viasz-, hal-, teknősbéka-, csiga-, gomba-, vadőr és egyéb beszolgáltatásnak kellett eleget tennie egy paraszti háztartásnak! De ne feledkezzünk meg a földesúrnak a nagyon öregek emlékezetében még élő jogáról – mellyel az embersegesebbje nem élt –, a *ius primae noctis*ről sem!

Alig jutott idő a saját háztartás munkáinak elvégzésére, mert a jobbágy még szombaton, vasárnap sem volt nyugodt, hisz minden szombaton vagy vasárnap délután a bíró az uraság pecsétjével ellátott cédulával rendelte el a robotot. Ha netalán elkésett az illető a robotról, járt a bot, 12 vagy ki tudja, hány botütés kopogott a hátán. A robot napfelkeltétől nagnyugtáig tartott. Nemcsak rendes, hanem rendkívüli robotra is be lehetett rendelni a jobbágyot, ha szükség volt rá.

A falu kocsmája is vagy az uraságé, vagy az egyházé volt. A paraszt csak Szent Mihály napjától Szent Györgyig főzhetett saját használatára pálinkát, vágathott disznót.

Ebben a világban az egyházi presbitériumi gyűlések jegyzőkönyveinek tanúsága szerint a református egyház a presbitérium útján végzett fegyvelmező munkát. A jegyzőkönyvekből kitűnik, mit tartott eszménynek a presbitérium, mi volt az erkölcsi norma, illetve a közösségi normán túl hogyan jelentkezik a prédikátor egyénisége is (erőskezű-e, megalkuvó, liberális) a bűnnek, véteknek minősített cselekedetek, megnyilatkozások üldözésében. Jegyzőkönyveink tanúsága szerint a káromkodás, az úgy segéljen, adta teremtetten, „valaki lelkének művelése” s más illetlen szavak használata, az asszonyi „tsátsogósság”, a „torcka tátva kiáltozás”,

a babonás cselekedetek, a lányoknak a falu kerítésén kívüli pajzánkodása, legényekkel való társalkodása, enyelgése, az egyház zabjában való bujkálás, a templomból kimaradás, a „nősparáznalkodás” (házas férfi, illetve nő házasságtörése), a „vér ellen fertelmeskedés”, a rokon „feleségére rajtamenés”, a feleség szökése férje házából, a vőnek ment férfi sanyargatása, a férjnek „törvényes férji állásába be nem helyezése” felesége által, az öregek meg nem becsülése, verése, „egymás üstökölése”, hamisan koholt hírek terjesztése, lopás, osztozáskor egymás becsapása szerepel a közösségi élet hagyományos erkölcsi normájától eltérő, büntetendő vétekként.

A presbitérium büntetett is. Egyformán kijárt a büntetés, a bűnös „jobb észre hozása” a lánynak, legénynek, asszonynak, férfinak, katonának, özvegynek, öregnek, fiatalnak. A presbiteri gyűlésnek ugyanis joga, sőt kötelessége volt a rendre vigyázni, a rendbontókat megbüntetni, a vagyoni dolgokban is határozhatott, mint pl. osztozás, a föld erőszakos eltulajdonítása, anyagi kár okozása. Szigorú engedelmességet követelt a presbitérium. „Kihirdettetni rendeltetett, azzal az észreárással, hogy akárki legyen az, aki a Törvénybe hivatattik, ne üzze-fűzze azt, hogy miért hivatattik, hanem gyorsan jelenjen meg, másként ha különben semmi bűne nem volna is, azért hogy meg nem jelent a hivatalra a Törvény büntetését el nem kerülí” (1818. szept. 13.-i jegyzőkönyv). A bűnöst a kisbíró citálta a törvénybe, de ha annak szavára nem ment, maga az öregbíró kísérte fel, esetleg fülénél fogva húzva is. A presbitérium először megintette az előtte álló személyt, de jogában állt erősebb eszközöket is alkalmazni, ha az intés nem használt. Csattogott is a korbács, a bot nemre való tekintet nélkül a bűnös hátán! (1816-ban a rétfalusi eklésiában „korbács reparáltatása” 2 frt.)

Pénzbüntetés is járt. A közösség általában elfogadta, megérdemeltnek tartotta a kimért büntetéseket!

Sok esetben, ha a bűnöst olyan súlyos büntetésre méltónak ítélték, melyet a presbitériumnak nem volt jogában kimondani, akkor a világi hatalomnak, a bírónak adták át. Ha a bűn nagysága, súlyossága a bíró hatáskörét is meghaladta, akkor a földesúri hivatal vagy a vármegyei törvényszék volt illetékes ítélelhozatalra.

1832-ben Hoblik Márton „Verőcze Vármegye Ismérete” című, a *Tudományos Gyűjtemény* III. kötetében folytatásokban megjelent tanulmánya sem fest szebb és idillikusabb képet a vármegye mindenfajta népéről, köztük a magyarokról is, mint amelyet a presbitériumi gyűléseknek csak a negatívumokat megörökítő jegyzőkönyveiből kapunk.

„A' köznép bélyege restség, tunyaság, puhaság, lustaság, lajhaság, henyesség, lomhaság, és ha a' szerencsétlen dologtalanságnak még több változási volnának, mind reá illenének, még az emésztő inség idejében sem lehet őt dologra hajtani, s ha a' termékeny föld néki egy vagy más áldásával bővebben adakozik, ő a' mellett marad, míg azt végső cseppig ki nem űrti, még akkor is mikor az Uradalmi hatalom erő a' meg kell lenni-re hajtja, boldognak véli magát, ha kötelességét csak fél órányival is későbbre halaszthatja, innen sok urbarialis panaszok kútfeje, eredete, azonban ő ravasz, álnok, megátalkodott, a' legkisebb részen küzdésre fakad, engeszthetetlen, heves, bosszuálló, káromkodó, az új bor, de kivált a' pálinka kazán legédesebb földi boldogságai közzé tartotik, ezek mellett elragadtatik szenvedelméitől, nem csak a' büntető törvények súlyát, de Isten parancsolatját is elfelejti, és egy hitvány megvető szóért, egy semmit érő ötletért, felét, atyjafiát, feleségét egy ütessel agyba veri, leöli. Máskép szelid, hol a'

törvényhatóság vas páltzáját érzi, engedékeny, alázatos, türedelmes, ájtatos, sőt babonás is, kevéssel megelégedő, józan, jó atya, jó anya, hű házas társ.

– A nyakasság, he vesség, a »boros kantsónak pálinkás fututzkának (fityók) forgatása» még nem régen is jellemzője volt a népnek.”

De nehogy azt gondoljuk, hogy a rend és erkölcsök védői mind makulátlanok voltak. Az 1818. nov. 30-i gyűlés jegyzőkönyve azt bizonyítja, hogy a magánéletben ezek is éppen olyan vétkezők voltak, mint akárki más.

„Ebben legelsőbben is egy szövevényes és már régetsékén történt dolog vétetett fel, melly is ez: Ujj Kenyérkori Communió kiszolgáltatása alatt egyedül lévén oda haza a Kortsmáros Posár Béni, akkor az Attya helyett esküdtséget viselt Mihótza Illyés egy meszely bort két tőle, s míg ő a bort a Pintzéből felhozta, addig a Ládájából 17 ft. elveszett. Senki más nem lévén ott, egyenest ő reá lett a gyanu, amelly hogy nem helyes fundámentum nélkül való volt, onnan megtetszik, mert sokféle nyomozódások után kisüle, hogy valósággal Mihótza lopta el a 17 ftoakat; Ezzel az alkalmatossággal a Kortsmárosné Csurman Katus azt is kivallotta reá, hogy Tordintzei Vásár előtt való harmadik éjtzakán két megölt malatzokat vitt hozzá Mihótza Illyés melylyeket 3 fton vett meg tőle. Ezeket Mihótza szégyenlvén, s a rossz következtéstől félvén fellyül akart fordulni s a Regement által mint szabadságos Katona el akarta a panaszos feleket hallgattatni, de végre itt tsak ugyan világosságra jött, hogy az űzőbe vett farkas ette meg a bárányokat és Vukováron a Verbunkos Fő Hadnagy által Mihótza gonosz tselekedete jutalmául 25 erőss páltzával büntettetett meg, a kár megitélése pedig a Helybéli Elöljárókra bízattatott, a kik is a Kárt vallottaknak Molnár Józsefnek és Szekeres Miklósnak 14

ftokat ítéltek, melly 14 ftoknak a felét a Tolvaj Mihotza, felét pedig az orv-gazda Kortsmáros tartozik megfizetni; és mivel nem tsak tudva vette meg a lopott jószágot, hanem előre készítette is annak lopására a Kortsmáros Posár Beni 4 páltzával, a Kortsmárosné Csurman Katus 4 Korbáttal büntettetek meg, a Kortsmárostól ellopott 17 ftokat id. Mihótza annak visszafizetni köteleztetik.”

Ez az ügy azonban nem fejeződött be ezzel a gyűlési határozattal, hanem tovább bonyolódott, mert állítólag Szekeres Miklós azt mondta volna a bíró házánál többek füle hallatára, hogy ez a dolog azért húzódtott ilyen sokáig, mert a pap ette meg a malaca fejét. Természetes, hogy a pap ezt a rágalmat nem tűrte, kérte három esküdt kiküldését az igazság kiderítésére. A következő gyűlésen kellett volna beszámolniuk a vizsgálat eredményéről. A további jegyzőkönyvekben azonban sehhol sins említés az ügyről. Szekeres valószínűleg megkövette a papot, és ezzel végét vetették az egész ügynek.

Dezső László bíró cselekedetei sem voltak összhangban a bírói tisztséggel, és nem szolgálhattak példaképpen a lakosok előtt. Íme az 1823. december 28-i jegyzőkönyv:

„Ez a gyűlés az ezelőtt három Héttel tartatott Gyűlésnek meghatározásából azért gyűjtetett össze, hogy ismét ujjtasson meg Deső László és Csurman Katusra nézve az az Atyafiságos megintés, melly már egyszer még 1820-ban ugyan ezen dologban tétetett volt. Tudniillik: Az ő egymással való szoros társalgások, olly nagy Gradusra lépett, hogy többek által valósággal gyanúsnak és tisztátalannak Ítéltetnék és az Elöljárók többektől s több helyeken szemrehányásokat szenvedtek s szenvednek még máig is azért, hogy ez az ő társalkodásokat, éjjeli nappali együtt lételeket, éjtzakai együtt utazásaikat s mulatozásait miéért nem akadályoztatja; mellyett pedig a Pres-

biterium eddig is csak azért tett látatlanná, hogy az ember Bírói hivatalban lévén, látta, hogy az ő Felesége sokkal gyengébb, mint sem hogy a Bírót gyakran megkereső tisztes Úri Vendégeknek valamely ahoz értő személy segítségével nélkül eleget tehessen. Midőn hát már a Bírói hivatal másra tétetett által, azt várta a Gyűlés, hogy az ő szövetkezések is megszűnnek; de nem csak meg nem szűnt, hanem naponként nevedett és már olly botránkoztatóvá lett, hogy a körül lévő Helységbeliek is gyanusnak tartva a társalkodást gyakran és többeknek szemrehányást tennének éránta, és azt tisztátalannak állítanak, ámbár semmi szemmel látott Tanu által nem bizonyíthatnák állításaikat; csak azon okból is, hogy az ember Deső László tulajdon Hites Feleségével mostanában keményebben bánt mint szokott; az Asszonyinak férje pedig olly gyáva és Asszonyi járom alá szoktatott, hogy a nyilvánossággal a tselekedeten találná is Feleségét, még is mint hatalmasabbat, megdorgálni vagy fenylíteni nem merné. Ezekre nézve tehát mind Deső Lászlónak, mint a Presbitérium idősebb Tagjai közül egynek, és akinek az ilyenforma tselekedetek helyett az ajánltatott, hogy jó példa adásával inkább építsen mint így rontson, legalább botránkoztasson; mind pedig Csurman Katusnak élő szóval meg hagyatott, hogy a botránkoztató együtt tartást s társalkodást távoztassák s egyáltalán fogva szakasszák félbe; különben ha ezen intés foganatlan lenne, elsőbben ugyan Deső László a Presbyterek tisztes társaságából kirekesztetik, azután pedig ha szemetszemre társalkodásokat még is követnék, a hatalmában lévő erősebb eszközökkel fog élni a Presbytérium mind kettőjökre nézve az ő jobb észre való hozásokra, gyanus társalkodásoknak meg gátolhatására és elfojtására, és az ő jó híreknek neveknek vissza állíthatására.”

A további jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy ennek az intésnek nem lett foganatja, sőt a következő esztendőben

az újbóli megintés sem használt, hiábavalónak bizonyultak az idevona'kozó intézkedések, úm. Deső László felfüggesztése, kihirdetése és protokollba való tétele, valamint a Csurman Katusra kimért 6 korbácsütés végrehajtása. Végül az 1824. esztendőben abbahagyták az egész ügyet, azzal a megjegyzéssel, hogy: „szabad tetszésére bízván másnak akárkinck, hogy folytassa, vagy ne”.

A falusi értelmiség néhány képviselője, egyes tanítók, kántorok sem voltak jobbak a Deákné vásznánál, noha társadalmi státusuk szerint példát mutatni tartoztak volna. Iszákosságuk, parázná'kodásuk és egyéb erkölcsi szabaddosságot mutató cselekedetük, a társadalmi normának fittyet hányásuk, a közösségre érvényes normán felül állásukra utaló viselkedésük nem volt éppen nevelő, példamutató.

Az 1848-49-es „zendülés”-t minden különösebb esemény, megrázkódtatás nélkül élték át Szlavónia magyarjai. Egyedüli izgalmat Kórógyon a földesúr gőzmalmának leégése okozott. Ebben az időben a presbiteri jegyzőkönyvek számának csökkenése, rövidsége, eseménytelensége feltűnő. „Az 1848-ik és 1849-ik szomorú emlékezetű gyászos években sem Superintendentialis sem Tractualis Gyűlések nem tartattak, szokott rend szerint, tsak futva.” (Rétfalu) Az 1849. január 20-án Rétfaluban tartott gyűlés jegyzőkönyvében találunk némi utalást még ezekre az évekre: „Gondviselőink Antal Josef számot adván ezen zűrzavaros hadas időben bizonytalanok voltunk biztos megmaradásunkról, és nem is akarván a Népet terhelni a választással megkértük, hogy még egy évig legyen szíves folytatni hivatalát.” Zűrzavaros, hadas időknek tartják ezeket az éveket, mikor is létünk forog veszélyben. Hol vannak már azok az idők, mikor a portyázó tatár, török elől a nádasokba, mocsarakba, a Palacsa ingóványaiba menekültek! Nemegyszer a puszta életet mentve, a vízbe kellett

menekülniük, s a hirtelen letört nádszáron szippantgatták az életető levegőt – a hagyomány emlékezte szerint.

Most otthon várták a „zendülés” kimenetelét.

Az 1860-as évek jegyzőkönyveiből – 1856 után – a le-tűnt régi világgal eltűntek a presbitérium feltétlen enge-delmességet követelő rendcsinálási törekvései, a botozá-sokra, korbácsolásokra büntetések.

A jegyzőkönyvek is tükrözik a beállott nagy változást. Nincsenek többé káromkodásért, pajzánkodásért, hűtlen-ségért és más kisebb-nagyobb vétékért, bűnért kimondott ítéletek. Nincs többé tizeszedés, robot, a földesúrnak kocsival, lóval és gyalogossal való szolgálás. Megszűnt a földesúr hatalma jobbágyai felett. A bíraskodás állami szervek feladata lett. A presbitérium tevékenysége jobbra az adminisztratív ügyek intézésében merül ki.

1852. szept. 3-án Kórógyon Györke István lelkész a fáluban és az előljárók között levő zilált állapotokról így ír: „Komárom és Szikszó részére segedelem gyűjtése kívántatik, az előljárók a régi jó szokástól elpártolva a fa-luba kimenni kereken vonogatták magukat, s így esik, hogy Kórógy, az eddigi bőven adakozó előljárói lel-ketlensége miatt a nevezett célra... 2 forint, 10 krajcárt mutathat elő.”

Megesett még ezután is, egészen a századfordulóig – a jegyzőkönyvekből látszik –, hogy az egyházi vagy pol-gári esküdtek a kisebb vétkek elkövetőire botozást, korbácsütést, kalodába tételt, a falu népe előtt való meg-szégyenítést szabtak ki. „Régi jó szokás” szerint alá is vetették magukat legtöbben ezeknek a büntetéseknek, mert ezzel ügyük befejezést nyert, nem ment tovább a járásbíróshoz vagy más illetékes szervhez.

A községháza padlásán porosodó kaloda még mindig tanúskodik eme időkről.

Az öregek – a 80–90 évesek – még emlékeznek a köz-megvetés tárgyává tételnek arra a módjára, hogy vasárnap

kiállították a templom elé vagy a cinterembe a bűnöst egy köre, s templomba menet mindenki láthatta, leköpdöste.

A századforduló táján és később a közösségi élet hagyományos kereteinek bomlásával a normák bizonyos fokú módosulásával a gazdasági, társadalmi változások hatására a bírói és presbiteri tekintély és hatalom csökkenésével ez a gyakorlat is megszűnt.

A megváltozott körülményekben megváltozott a felfogás, a vélemény is. A régi rend és normák elavultaknak látszottak. A gazdasági változás, a nagy család felbomlása a ház igazgatója szinte korlátlan hatalmának megszűnésével járt, megszűnt a fiatalok kiszolgáltatottsága a nagy család keretén belül a többinek, a vagyon elosztása. A kis családok kialakulása megtette a magáét. Sok mindent nem tartottak már büntetendő dolognak. A régi norma értéke devalválódott, az erkölcsi norma megváltozott, meg kell azonban jegyeznünk, most sem a *szabadosság* felé történt a változás. A presbitérium elvesztette hajdani fegyelmező szerepét, hatalmát. A világi bírászkodás, a szolgabíró, illetve alsó fokon a faluházán székelő bíró és a polgári előljárók voltak most már illetékesek.

A bíró is ember volt.

A huszadik század elején pl. Csurman Ádám bíró már nem találta büntetendő dolognak, hogy őt Cserapes Pali, ún. Hapac egy ízben csalafintaságból ügyes csínnyel földlöz teremtette. Igaz, hogy Hapac úgy elfutott a színhelyről, hogy pillanatok alatt már csak a futásától felkevert port lehetett látni. A bíró hirtelen mérgeiben szétzavarta a „csingéző – labdázó – csapatot, amelyikben Hapac játszott, és amelyik szemtanúja volt az esetnek, de mikor hirtelen támadt mérge lelohadt, kiengesztelődött, nem érezte magát sem emberi mivoltában, sem pedig bírói tiszttségében megsértettnek.

Ha ez az eset negyven esztendővel előbb történt volna, amint az idézett jegyzőkönyvekből látszik, bizonyval igen fájdalmas következményei lettek volna.

Eppen így nem úszták volna meg szárazon azelőtt Keresztes Ilyés, azaz Késa, sem Losa István, vagyis Seta, sem a többi tréfacsináló, sokszor goromba és másoknak bosszúságot, néha kárt is okozó tréfáikat, felültetéseiteket vagy másokat lóvá tevéseiteket. A régi törvények elavultak, az utóbb említették csínytevései sem büntetendő cselekmények már, nem is vétettek jegyzőkönyvbe az utókor okulására.

Szövegeink második csoportja is sok és sokféle információt tartalmaz Szlavónia szigetmagyarjainak anyagi és szellemi kultúrájáról, népi emlékezetéről. Az etnográfus-folklorista kutatók, köztük Hoblik Márton és Garay Ákos is egy kb. 150 éves periódusban tudósítanak megfigyelő módszerrel és kikérdezéssel kapott adatok alapján a bonyolult és összetett társadalmi viselkedésformákról, a tevékenységi rendszerről, a kölcsönhatásokról.

A kapitalizálódás, az ipari-polgári fejlődés nagyon lassan hozott itt változást részint a földrajzi elszigeteltség miatt. Az ittenieket ugyanis a mocsarak, nádasok, sáros, kákás zátonyok elzárták a külvilágtól. (Az öregek elbeszélése szerint régen sokszor a faluban is csónakkal közlekedtek, még a temetőbe is csónakon jártak Kórógyon.) De a Dráva, a Palacska, a Vuka, a Kórógypatak árterületén, a mocsárvilágban együtt élők interetnikus kapcsolatai, a magyar, horvát lakosság „teremtő együttélése” tagadhatatlan. Gondoljunk csak többek közt a szláv hatásként jelentkező zadruga rendszerű településre, az udvarokban található hálókamrákra, az ólcsákra, vagy a nyelvre, melyről Hoblik Márton nyomán szinte minden magyar nyelvésznel a következő jellemzést találjuk: „a megyében (Verőcze megye) ritka a Magyar szó, ha az elkorcsosult fele Rác Magyar faluk badar nyelvét kivesszük p. o. menj kobila (kancza)

hiszen nincs kuriák (farkas) a' csupria (híd) alatt: elmegyek a' másik szokákba (utca) a' pivára (serház) megé, egy szajtluk rakiát (messzel pálinkát) inni." Ne feledkezzünk meg a következő tényről sem: „a tordincai és antini rác ajkú egyház emberemlékezet óta mindig reformált volt és mint filia Kórógyra tartozott” (1863).

Elzártságukat a természeti környezet fokozta, ui. köztudott, hogy a természeti környezet hatása annál nagyobb, mennél fejletlenebb a társadalmi szint. Ez a hatás mind az anyagi kultúrában, mind a szellemiben érezhető: a föld felszíne, a talaj, a hidrográfia hat a településtípusra, munkatevékenységre, a növénytakaró, a flóra összetétele meghatározza az építőanyagot, az épületformát (erdős vidék – boronáház), a fauna is befolyásolja a hagyományos ételféléket. A táji differenciáltság, az időbeli különbség a fejlődésben, ennek megfelelően a fejletlenebb társadalmi szint s nem utolsósorban nyelvsziget voltuk fokozta elzártságukat. Éppen ezért az itt található néprajzi és nyelvi közlések igen fontosak, mert így kultúránknak, nyelvünknek olyan korábbi (talán 3 – 400 éves) rétegeibe tekinthetünk be, melyeket már csak kevés helyen tanulmányozhatunk.

De nemcsak a szellemi és anyagi ritkaságokat, a régi éneklési módot, a pentaton dallamokat, a régi szokásokat, hiedelmeket, a népi emlékezetet, a népi kultúrát, az emberi élet szokásait, a használati darabokat, az öltözéket ismerjük meg az egyes tanulmányokból, hanem a mindennapi életet is, a táplálkozást, a földművelést, az állattartást, a házat, az intériert, az asszonyok munkáját, a szövésfontást.

Ha a Hoblik Márton 1832-ben készült tudósításával kezdődő és a még jórészt kéziratban levő Szlavóniai (kórógyi) szótár szócikkéig terjedő szövegeket megnézzük, akkor azt vehetjük észre, hogy az alatt a 140 év alatt

természetes módon sok változás következett be a népi kultúrában. A társadalmi-gazdasági struktúra fejlődése a szellemi kultúrában differenciálódást indított elő funkcióban, társadalmi, strukturális, műfaji stb. téren. Ma már a társadalmi, kulturális felemelkedés egyenes következményeként csak egy bomlásban levő, töredezett, korábbi zárt rendszerű népi kultúrának az emlékeit regisztrálhatjuk.

A szocialista kultúrában érthető és természetes módon már csak részben él tovább a hajdani rendszer, de még őrzi a táji differenciáltság jegyeit. Él még ugyan a paraszti kultúra évezredes hagyománya, az új is megjelent, de a hagyományos már beleépült az újba. Minőségi változáson ment át. A körülmények változásával az ember megváltozása is bekövetkezett.

Az anyagi kultúra sokszor jobban, világosabban feltárja az egymást követő történeti korok jegyeit a régi és az új történeti egymásmellettségét, az átmeneti formákat, a keveredést (pl. *a falukép ma*: még megvannak – illetve a közeljövőben lebontásra kerülnek – a földrajzi környezetnek megfelelő régi *boronaházak*, melyek a telek belsejében, kertre néző ablakkal készültek, sokszor kémény nélkül, az ajtón engedve ki a füstöt, a ház oromzatán faragott lófejekkel, az udvarban külön hálókamrákkal, ólcsákkal. Először a régi házak átépítésével kezdődött meg a változás, majd a parasztság vásárlóképeségének növekedését mutató, barokk utánzatú házak, a más vidékről odavetődött kőműves mesterek remekei jelentek meg, az utóbbi időben pedig gomba módra szaporodnak a legmodernebb, legigényesebb téglaházak, fürdőszobával, házi vízvezetékekkel. Megjelent már az első emeletes ház is! Viszont eltűntek az ólcsák, a szép faragott tornácos házak, a szebbnél szebb faragott hambárok! Megváltozott a helyiségek használati módja, az intérieur is. Az intenzív építkezés nem könyörül meg a régin, napról napra tűnnek el

a szégyellt régi házak. A változás oka gazdasági, társadalmi, de az ember természetformáló tevékenysége is közrejátszik (lecsapolások, csatornázás, erdőirtás). A változás a szemünk előtt játszódik le!

Dr. Penavin Olga